

2008-11-13

Riktlinjer för personal som ger insatser till personer Aspergers syndrom

En ny organisation har trätt i kraft 080701. Förändringen har gjorts för att resurserna vid Handikapp & Habilitering ska användas mer effektivt och väntetiderna kortas för brukare med Aspergers syndrom. Omorganisationen innebär att ungdomar och vuxna med Aspergers syndrom erbjuds insatser från länets olika habiliteringscenter (HC). Kompletterande gruppinsatser ang. funktionshindret ges från Aspergercenter. Aspergercenters erbjudanden i form av kurser, grupper och föreläsningar är under utveckling och kommer att fortlöpande anpassas till brukarnas behov i samråd med HC.

Som tidigare finns även Autismforum som bl.a. anordnar öppna föredrag och sprider information genom www.autismforum.se. Anhöriga har också möjlighet att vid behov få stöd av Kris- och samtalsteamet.

Ett första utkast till riktlinjer för arbetssätt vid habiliteringscenter för ungdomar och vuxna för brukare med Aspergers syndrom eller annan autismspektrumstörning utan utvecklingsstörning togs 2007 fram av en tvärprofessionell arbetsgrupp. 2008 utvecklades förslaget ytterligare i en mindre arbetsgrupp av enhetschefer. Riktlinjerna utgår från behov enl. kartläggningsformulär med struktur från ICF och ger en sammanfattande beskrivning av utbudet av insatser till målgruppen.

Verksamhetscheferna har komprimerat och fastställt riktlinjerna. Underlaget har diskuterats på SAMO 081024. Behoven och arbetssätten kommer att följas. Eftersom detta är ett område i stark utveckling kommer riktlinjerna att ses över senast 2010.

Stockholm 2008-10-27

Methe Axén

för samtliga verksamhetschefer

Riktlinjer för personal som arbetar med vuxna personer med Aspergers syndrom

Innehållsförteckning

De vanligaste svårigheterna	5
Kommunikation.....	5
Socialt umgänge.....	5
Begåvning och resurser	5
Boende	5
Studier.....	6
Arbete.....	6
Fritid	6
Följande insatser kan erbjudas enl. strukturen i kartlägningsformuläret (bil.1).....	7
A. KROPPSFUNKTIONER Kroppsfunktionsutredning.....	7
B) AKTIVITET OCH DELAKTIGHET <i>Delaktighetsutredning</i>	8
C OMGIVNINGSFAKTORER <i>Omgivningsutredning</i>	11
Kartlägningsformulär	12

De vanligaste svårigheterna

Nedan presenteras kortfattat de vanligaste svårigheter som personer med Aspergers syndrom och deras omgivning kan uppleva.

Kommunikation

Personer med Aspergers syndrom har svårt att förstå hur andra tänker och känner och de förstår därför ibland inte andra människors förväntningar, avsikter och reaktioner. De kan behöva träning i att tolka och förstå olika typer av budskap samt att läsa av minspel, gester och kroppsspråk. Det är också viktigt att lära sig lyssna och kunna fråga och be om förklaringar eller förtydliganden på ett positivt sätt. För att bli rätt förstådd av andra måste man lära sig att förmedla sitt budskap på ett begripligt sätt och kunna förklara vad man menar. Man behöver även använda kroppsspråk, gester, minspel och ögonkontakt för att förstärka det man vill säga. Det är också nödvändigt att kunna uttrycka och hantera sina tankar, känslor och reaktioner på ett socialt lämpligt sätt.

Socialt umgänge

Det krävs ofta övning för att klara av att umgås med andra, exempelvis i hur man tar och upprätthåller kontakt och följer sociala umgängesregler. Det innebär också att man behöver veta hur man tar emot och ger råd eller kritik, visar uppskattning och ger beröm samt hur man samarbetar. Det är ibland nödvändigt att kunna kompromissa eller "ge efter" och man behöver också veta hur man på ett bra sätt kan visa när man vill vara ifred. Grundläggande är att man själv förstår varför det är viktigt att uppträda på ett visst sätt och ser en vinst med att "uppföra sig väl".

Begåvning och resurser

Många behöver kognitivt stöd för svårigheter som att uppfatta, förstå och minnas helhet, sammanhang och innebörd i det man läser, ser eller hör. Abstrakt tänkande och föreställningsförmåga kan övas, och det kan behövas särskilt stöd kring inlärningsproblem och eventuella perceptuella svårigheter som t ex kan innebära att man har svårt att ta emot information med hörseln.

Det kan även behövas åtgärder för att kompensera brister i exekutiv förmåga, d v s att kunna få saker gjorda, så att man bättre kan utnyttja sin begåvning och sina resurser. Koncentrations- och uppmärksamhetsproblem kan minskas genom anpassning av miljön, som behöver vara ostörd, överskådlig, strukturerad och funktionell. Arbetsuppgifter behöver vara tydliga och avgränsade. Det kan också innebära att man behöver träning i att planera, organisera och prioritera. Vidare kan man behöva lära sig hitta problemlösningsstrategier och kunna utvärdera samt hantera tid (kunna påbörja, avbryta, fullborda, ta pauser, vänta etc).

Boende

Man kan behöva stöd angående att flytta hemifrån, välja eller byta bostad.

I hemmet kan det röra sig om att få "städpedagogiskt" stöd, råd om hygien, klädsel och tvätt eller kring ekonomi, inköp och kosthållning. För en del kan det vara nödvändigt med ett

kontinuerligt stöd i de dagliga rutinerna i boendet, vilket kan ges i form av någon typ av stöd- eller gruppboende. Många har dessutom behov av samhällsinformation och stöd i kontakten med myndigheter och andra samhällsorgan liksom i familje- och anhörigrelationer eller i kontakten med hyresvärdar och grannar.

Studier

Vid studier kan man ha behov av råd och stöd inför val av utbildning, anpassad studieteknik och studiegång. Det kan finnas behov av handledare eller mentor för kontinuerligt studiestöd, anteckningshjälp, visuella eller auditiva hjälpmedel samt anpassningar för att skapa en bra studiemiljö. Om detta ansöker skolan till "skolstödet".

Arbete

En person med Aspergers syndrom kan behöva stöd för att söka och klara ett arbete. Arbetsledare och arbetskamrater kan behöva få information om personens särskilda behov, arbetsförmåga och begränsningar. Det är viktigt att det finns ett individualiserat arbetsmässigt och socialt stöd på arbetsplatsen, t ex av en arbetsledare eller kontaktperson. Arbetsuppgifter och arbetstider kan behöva anpassas och arbetsrutiner och -anvisningar bör vara tydliga och överenskomna av bägge parter för att på ett respektfullt sätt tillvarata individens kompetens och resurser. Detta ansvar vilar på arbetsgivaren. Arbete i en mindre grupp av arbetstagare, integrerad på företag eller liknande, med en kunnig och särskilt avdelad arbetsledare kan ibland vara en lämplig form.

Fritid

På fritiden kan de sociala svårigheterna ofta leda till ensamhet och utanförskap, i synnerhet om man bor ensam och står utanför arbetsliv eller studier. Det är inte ovanligt med extrem fixering vid ett eller ett fåtal begränsade intressen och ökande passivitet och oföretagsamhet för andra saker. Det kan behövas stimulans och stöd i att utveckla varierade intressen och aktiviteter.

Fortsatt kontakt med anhöriga, befintliga "gamla" vänner och bekanta, kontaktpersoner samt grupp- och träffpunktsverksamhet är mycket viktig för att förebygga social isolering och psykisk ohälsa.

Källa: Susanne Barr Carling, Leif Törling.

Faktagranskad av: Anne-Liis von Knorring, professor i barn- och ungdomspsykiatri vid Uppsala Universitetssjukhus.

Stödbehov hos ungdomar och vuxna med Aspergers syndrom, hemsida för habiliteringen i Uppsala läns landsting. 2007

Följande insatser kan erbjudas enl. strukturen i kartläggningsformuläret (bil.1)

Har personen ytterligare funktionsnedsättningar följs gällande prioriteringsordning.

A. KROPPSFUNKTIONER Kroppsfunktionsutredning

A 1) Psykiska funktioner/*kognitiva funktioner*

Lokalt Habiliteringscenter	Aspergercenter	Annan
<p>Samtalskontakt kan erbjudas till såväl brukare som anhörig. Samtalen sker utifrån en tydligt definierad problemställning och målformulering samt gällande tidsram.</p> <p>Insatserna kan ges i grupp när flera brukare har samma behov av information och stöd. Detta är att betraktas som en förlängning av de individuella insatserna.</p> <p>Information och kunskap ges till nätverk. Syftet är att öka kunskapen om funktionshindrets konsekvenser i vardagen samt hur man kan bemöta dem på ett adekvat sätt.</p> <p>Bedömning av kognitiva och adaptiva funktioner genomförs vid prioriterat behov.</p> <p>Om brukaren har svår psykisk ohälsa som t.ex. ångest, sömnproblem, OCD, suicidbenägenhet, depression och missbruk bör kontakter finnas med psykiatrisk mottagningsenhet respektive missbruksenhet. En samarbetsplan initieras.</p>	<p>Insatser ges i grupp regelbundet enligt planerat utbud.</p>	<p>Anhöriga kan erbjudas stöd vid kris- och samtalsmottagningen</p> <p>Brukare, anhöriga och övriga nätverket har tillgång till Autismforums utbud av information och kunskap som består av en omfattande webbplats, ett bibliotek med utlåning samt öppna föredrag.</p>

A 2) Sinnesfunktioner/Sinnesintryck

Bristfällig kroppsuppfattning kan finnas hos personer med Aspergers syndrom. Ej prioriterad habiliteringsinsats. Beträffande perceptionssvårigheter se B2

A 3) Röst och tal/Tal

Röst- och talbehandling prioriteras inte som habiliteringsinsats.

A 4) Hjärta, cirkulation, andning/Cirkulation.

Hänvisning till annan instans.

A 5) Matsmältning, näringsintag/Näringsintag

Lokalt Habiliteringscenter	Aspergercenter	Annan
Temagrupper om kost och näringsintag kan anordnas. Vid viktproblem hänvisas till andra vårdaktörer		Artiklar och fördjupande texter på Autismforums webbplats.

A 6) Rörelserelaterade funktioner/ledfunktioner och muskelfunktion

Lokalt Habiliteringscenter	Aspergercenter	Annan
Vid nedsatt rörelseförmåga följs H & H:s prioritering		

B) AKTIVITET OCH DELAKTIGHET *Delaktighetsutredning*

B 1) Lärande och att tillämpa kunskap/ *Kunskap/utveckling*

Lokalt Habiliteringscenter	Aspergercenter	Annan
Samtal/information om funktionshindret, dess innebörd och konsekvenser i vardagen kan erbjudas brukare, anhöriga och/eller nätverk.	Kunskap om Aspergers syndrom erbjuds i grupp kontinuerligt vid ASC till brukare, anhöriga och/eller nätverk.	Material om bl a vardagsfärdigheter samt diskussionsforum och möjlighet att lägga in egna texter på Autismforums och Handikapp-upplysningens webbplatser

B 2) Uppgifter och krav beträffande vardagsaktiviteter/*social funktionsbedömning*

Rådgivning och stöd lämnas för att få vardagen att fungera smidigare. Detta kan ske genom att skapa struktur i vardagen med hjälp av tidshjälpmiddel, hitta strategier för att planera, få överblick eller för att minnas. Förskrivning av hjälpmedel för struktur i vardagen sker till personer som bedöms kunna använda det självständigt eller som har ett motiverat nätverk som stöd i användandet. Insatser till nätverk t.ex. boendestödjare ges konsultativt.

Lokalt Habiliteringscenter	Aspergercenter	Annan
<p>Kognitivt hjälpmedel kan förskrivas till personer som bedöms kunna använda det självständigt. Då personen inte själv kan använda hjälpmedlet kan det förskrivas under förutsättning av att det finns ett motiverat nätverk som stöd.</p> <p>Vid prioriterat behov kan Klara Meras visningslägenhet nyttjas.</p>	<p>Insats i grupp angående kognitiva strategier som underlättar i vardagen kan erbjudas</p>	<p>Klara Mera kompletterar med kunskap och ger vid prioriterade behov konsultation till brukare och nätverk.</p> <p>Fördjupande artiklar och filmer på Autismforums webbplats.</p>

B 3) Kommunikation/kommunikation

Lokalt Habiliteringscenter	Aspergercenter	Annan
	<p>Grupper kan erbjudas med kommunikations-tema s k "vardagssamtal"</p>	

B 4) Förflyttning/förflyttningsförmåga

Förmågan att röra sig i samhället kan vara nedsatt och insatser som i B 2) kan vara aktuella.

B 5) Personlig vård/ADL personlig vård och

B 6) Hushållsaktiviteter/ADL boende

Lokalt Habiliteringscenter	Aspergercenter	Annan
<p>Insatser i syfte att öka personens förmåga att strukturera sin vardag och klara av ADL och sin personliga vård erbjuds. Olika hjälpmedel kan förskrivas till personer som bedöms kunna använda dem självständigt eller som har ett motiverat nätverk som stöd. Konsultation till boendestödjare. Samverkan.</p>		

B 7) Mellanmänskliga relationer/Psykosocialt

Lokalt Habiliteringscenter	Aspergercenter	Annan
<p>Samtalskontakt kan erbjudas individuellt eller i grupp som stöd till brukare och/eller anhöriga. Samtalen sker utifrån en tydligt definierad problemställning och målformulering samt gällande tidsram.</p> <p>Initiera vid behov en samordnad plan och samarbete och/eller hänvisa till aktuella ansvariga aktörer i samhället.</p>	<p>Möjlighet kan erbjudas att möta andra brukare med likartad funktionsnedsättning i grupp och få stöd i psykosociala frågor.</p>	<p>Samtalskontakt kan erbjudas anhöriga vid kris och samtalsmottagningen</p> <p>Diskussionsforum på Handikappupplysningens webbplats samt möjlighet att kommentera artiklar på Autismforums webbplats.</p>

B 8) Viktiga livsområden/Socialt

Lokalt Habiliteringscenter	Aspergercenter	Annan
<p>Samtal kan erbjudas för att kartlägga och prioritera viktiga livsområden och närmare precisera lämpliga samverkansformer. Då det är aktuellt sker hänvisning till ansvariga aktörer i samhället. Det kan bl.a. gälla bostad, utbildning, sysselsättning och ekonomi.</p> <p>Initiera vid behov en samordnad plan och samarbete och/eller hänvisa till aktuella ansvariga aktörer i samhället.</p>		

B 9) Samhällsgemenskap, socialt och medborgerligt liv/Livsstil

Lokalt Habiliteringscenter	Aspergercenter	Annan
Samtal kan erbjudas för att kartlägga och prioritera viktiga behovsområden. Initiera vid behov en samordnad plan och samarbete och/eller hänvisa till aktuella ansvariga aktörer i samhället.		

C OMGIVNINGSAKTÖRER Omgivningsutredning**C 1) Hinder i miljön/Fysisk miljöbedömning**

Lokalt Habiliteringscenter	Aspergercenter	Annan
Samverkan med kommunen om bostadsanpassning		

C 2) Personligt stöd/Social bedömning – se B 1 till B7**C 3) Attityder/Kulturell bedömning – se B1 till B7****C 4) Social service/samhällelig bedömning**

Lokalt Habiliteringscenter	Aspergercenter	Annan
Samtal kan erbjudas för att kartlägga och prioritera viktiga livsområden och närmare precisera lämpliga samverkansformer. Då det är aktuellt sker samverkan med och/eller hänvisning till ansvariga aktörer i samhället. Det gäller t.ex. frågor om socialförsäkring, insatser från socialtjänst och LSS-enhet, färdtjänst, Arbetsförmedling och studievägledning Initiera vid behov en samordnad plan och samarbete och/eller hänvisa till aktuella ansvariga aktörer i samhället.		Autismforums och Handikappupplysningens webbplatser kan ge kunskapsunderlag till andra aktörer, t ex socialtjänsten

Kartläggningsformulär

Formuläret är tänkt att användas av habiliteringsteamets personal vid de första besöken. Det är avsett att vara ett stöd framför allt före och efter samtalet, men kan användas även under samtalet. Var och en bedömer själv vad som passar bäst och i vilken ordning områdena skall tas upp.

Kartläggningen ska ge ett användbart underlag för återrapportering, underlätta den teamgemensamma bedömningen och förbereda arbetet med yrkesspecifika insatser.

Formuläret ska ses som ett hjälpmedel för teamet att undersöka vad som är viktigast att prioritera.

Rapporteringen till teamet ska helst täcka samtliga områden i kartläggningsformuläret. Resultatet av kartläggningen dokumenteras i journal. Kartläggningen sparas enligt de rutiner enheten bestämmer. Detaljerade rutiner för hantering av formulär för kommande utvärdering meddelas senare.

Angelägenhetsgrad bedöms av samtalsledaren på grundval av brukarens berättelse. När olika åsikter råder om angelägenhetsgrad bör det noteras på raderna för kommentarer.

Markera med 0, 1 eller 2 i rutan efter varje område:

0 = inte aktuellt

1 = angeläget

2 = mycket angeläget

Den som vill ha mer detaljerad beskrivning av varje behovsområde rekommenderas att läsa i dokumentet om ICF som kan laddas ner som pdf-fil från:

<http://www.sos.se/epc/klassifi/icf.htm>

KARTLÄGGNINGSFÖRMULÄR

(Take Care rubriker i kursiv stil)

Datum.....

Brukarens namn och födelsedatum.....

Diagnos .....

A. KROPPSFUNKTIONER

Angelägenhetsgrad

Kroppsfunktionsutredning

A. 1 Psykiska funktioner/ *psykiska funktioner*

Kognition, uppmärksamhet, minne, abstraktionsförmåga,

A1.1 Psykisk hälsa/ *Emotionellt*

Beteendeavvikelser såsom t ex tvångsmässighet, stereotypier, rädsla,

ilska, ångest, bristande impuls kontroll

Krisreaktion, beteendeavvikelser

A.1.2 Sömn/ *Sömn*

Sömn

A.2. Sinnesfunktioner/ *Sinnesintryck*

Syn, hörsel, känsel, smärta

A.3. Röst och tal/ *Tal*

A.4. Hjärta, cirkulation, andning/ *cirkulation*

A.5. Matsmältning, näringsintag/ *näringsintag*

Svälj och matningsproblem, vikt

A.6. Rörelserelaterade funktioner/ *Ledfunktion, muskelfunktion*

Skelett, muskler, stelhet, kramper, kroppskontroll

B. AKTIVITET OCH DELAKTIGHET/ *Delaktighetsutredning*

B.1. Lärande och att tillämpa kunskap/ *Kunskap/utveckling*

Läsa, skriva, räkna, problemlösning

kunskap om sin diagnos/självinsikt

B.2 Uppgifter och krav beträffande vardagsaktiviteter/ *Social funktionsbedömning*

Påbörja, planera, genomföra och avsluta en uppgift. Följa

instruktioner, skapa rutiner.

B.3. Kommunikation/ *Kommunikation*

Förstå och bli förstådd. Språkfunktion, kommunikativt samspel

B.4. Förflyttning/ *Förflyttningsförmåga*

Självständig inomhus, utomhus./Motorik

B.5 Personlig vård/ *ADL personlig vård*

ADL

B.6. Hushållsaktiviteter/ *ADL boende*

Duka, städa, matlagning

B.7 Mellanmänskliga relationer/ *Psykosocialt*

Att samspela och upprätthålla relationer, sexualitet

B.8 Viktiga livsområden/ *Socialt*

Bostad, skola, jobb, ekonomi, försörjningsform

B.9. Samhällsgemenskap, socialt och medborgerligt liv/ *Livsstil*

Fritidsaktiviteter, sociala problem, självskattad hälsa

C. OMGIVNINGSAKTORER/ *Omgivningsutredning*

C.1. Hinder i miljön/ *Fysisk miljöbedömning*

Hjälpmiddel

C.2. Personligt stöd/ *Social bedömning*

Informella kontakter, föräldraskap

Professionellt stöd T ex lärare, sjukvårdspersonal, personlig assistent,

Nätverkets frågor och behov, Krisreaktion hos anhöriga

Socialt nätverk, pågående vård

C.3. Attityder / *Kulturell bedömning*

Familj, släkt och vänners attityder.

C.4. Social service/ *Samhällelig bedömning*

Socialförsäkring, insatser från socialtjänst o LSS-enhet, färdtjänst

/hjälpinsatser